

DOI: 10.33270/05267303.6
УДК 343.14:351.74

ПОГОРЕЦЬКИЙ Микола*

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

01601, вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

Предмет доказування в кримінальному провадженні: від нормативного переліку обставин до індивідуалізованої доказової моделі

Анотація. У статті обґрунтовано розуміння предмета доказування як системоутворювальної категорії кримінального процесуального доказування, що не вичерпується нормативним переліком обставин, передбаченим ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України. Цей перелік визначено як загальну нормативну модель предмета доказування, що може бути доповнена спеціальними нормами та потребує індивідуалізації відповідно до кримінально-правової кваліфікації, фактичної ситуації, позицій сторін і виду процесуального рішення. Розмежовано об'єкт доказового пізнання (об'єкт доказування), предмет доказування, процесуальні джерела і докази. Об'єкт доказового пізнання визначено як пов'язану з подією фактичну реальність, її матеріальні, цифрові, документальні й ідеальні відображення. Предмет доказування розглянуто як нормативно та процесуально визначену систему юридично значущих обставин, властивостей, зв'язків цієї реальності, які підлягають встановленню або спростуванню для прийняття відповідного процесуального рішення. Запропоновано визначення доказової моделі кримінального провадження як динамічної, версійно відкритої системи зв'язків між обставинами предмета доказування, кваліфікаційними гіпотезами, позиціями сторін, кінцевими, проміжними й допоміжними фактами, доказами та їх процесуальними джерелами, законними засобами одержання та перевірки, розподілом тягаря доказування, застосовним стандартом і станом підтвердженості кожної обставини. Обґрунтовано двовимірну конкретизацію предмета доказування: за ступенем змістовної індивідуалізації та за процесуальним призначенням. Розмежовано модель обвинувачення, альтернативну доказову модель захисту та судову аналітичну модель. Акцентовано, що предмет доказування є первинним орієнтиром належності доказів, натомість допустимість становить самостійний правовий фільтр. Практичне значення запропонованого підходу полягає в можливості застосування аналітичної таблиці доказування для планування доказової діяльності, перевірки її повноти й мотивування процесуальних рішень з дотриманням презумпції невинуватості, змагальності, права на захист, пропорційності та процесуальної доброчесності.

Ключові слова: предмет доказування; об'єкт доказування; кримінальне процесуальне доказування; доказова модель кримінального провадження; межі доказування; належність доказів; допустимість доказів; достатність доказів; оперативно-розшукова діяльність; контррозвідувальна діяльність; досудове розслідування; судове провадження; процесуальна доброчесність.

Історія статті:

Отримано: 06.07.2026

Прийнято: 25.08.2026

Опубліковано: 01.10.2026

Рекомендоване посилання:

Погорецький М. Предмет доказування в кримінальному провадженні: від нормативного переліку обставин до індивідуалізованої доказової моделі. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 3 (73). С. 61–76. DOI: 10.33270/05267303.6

*Відповідальний автор

© Погорецький М., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Предмет доказування належить до фундаментальних категорій кримінального процесуального доказування, оскільки визначає, які юридично значущі обставини мають бути встановлені або спростовані для прийняття відповідного процесуального рішення. Його загальну нормативну основу (ядро) становить ст. 91 КПК України, яка встановлює перелік обставин, що підлягають доказуванню в кожному кримінальному провадженні. Проте цей перелік не утворює завершеної доказової конструкції конкретного провадження: його можуть доповнювати спеціальними нормами КПК України, він потребує кримінально-правової, фактичної та процесуальної індивідуалізації.

У конкретному кримінальному провадженні предмет доказування виконує орієнтувальну, систематизаційну та гарантійну функції. Він є первинним орієнтиром для визначення належності доказів і меж доказової діяльності, натомість допустимість доказу становить самостійний правовий фільтр, пов'язаний зі способом його одержання, належністю процесуального джерела та дотриманням прав людини. Отже, перехід від нормативного переліку до практичного доказування потребує побудови індивідуалізованої доказової моделі кримінального провадження.

Формальне розуміння предмета доказування лише як переліку обставин звужує його методологічне значення, оскільки поза увагою залишаються питання трансформації нормативної моделі доказування в доказову модель конкретного провадження, співвідношення предмета доказування зі складом кримінального правопорушення, межами доказування, належністю та допустимістю доказів, а також його значення для слідчого, прокурора, захисника, суду, оперативних і контррозвідальних підрозділів.

Важливе значення в цьому контексті має розмежування предмета доказування та об'єкта доказового пізнання. Об'єкт доказового пізнання охоплює пов'язану з подією фактичну реальність та її матеріальні, цифрові, документальні й ідеальні відображення, на які спрямована пізнавальна діяльність відповідних суб'єктів. Предмет доказування має іншу природу: він становить нормативно та процесуально визначену систему юридично значущих обставин, властивостей і зв'язків цієї реальності, які необхідно встановити або спростувати для прийняття відповідного процесуального рішення. Отже, ці категорії співвідносяться не як ціле та його частина, а як об'єктивна сфера доказового пізнання та нормативно визначена система юридично значущих обставин, що підлягають установленню або спростуванню.

Запропонований підхід розвиває раніше обґрунтовану автором концепцію кримінального процесуального доказування як пізнавальної, процесуальної, гарантійної та правозастосовної діяльності. Положення про оперативно-

розшукову і контррозвідальну діяльність у цій статті використовують як окрему сферу застосування доказової моделі, а не як самостійний предмет дослідження (Pohoretskyi, 2007).

Отже, сучасне розуміння предмета доказування потребує переходу від його сприйняття лише як нормативного переліку обставин до його розгляду як нормативної та методологічної основи індивідуалізованої доказової моделі кримінального провадження, що поєднує кримінально-правові, фактичні, інформаційні, версійні, доказові, процесуально-гарантійні та результативні елементи.

Огляд літератури

Проблематика предмета доказування традиційно посідає важливе місце в теорії кримінального процесуального доказування. У науковій літературі предмет доказування здебільшого розглядають як систему або сукупність обставин, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні. Такий підхід є усталеним і загалом відповідає нормативній конструкції, закріпленій у ст. 91 КПК України¹.

Загальнотеоретичні питання доказів і доказування, зокрема зміст доказової діяльності, структура доказування, значення доказів, межі та критерії їх оцінки, досліджували В. В. Кікінчук (2024), А. В. Коваленко (2023), С. М. Стахівський (2005), М. Є. Шумило (2012), В. В. Вапнярчук (2013а, 2013б, 2017) та ін. У цих дослідженнях сформовано важливе теоретичне підґрунтя для розуміння предмета доказування як однієї з базових категорій кримінального процесу.

Окремий напрям становлять праці, присвячені безпосередньо предмету доказування в кримінальному провадженні. У них досліджено його поняття, структуру, кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти, роль у конкретних категоріях кримінальних справ, зокрема в провадженнях про вбивства, ухилення від сплати податків, одержання неправомірної вигоди, цивільний позов у кримінальному процесі та закриття провадження за nereабілітуючими підставами (Aleksiichuk, 2012; Bondarenko, 2024; Odintsov, 2017; Rohatynska, 2008). Ці праці мають значення для видової та індивідуальної конкретизації предмета доказування.

Важливими для цієї проблематики є також дослідження меж доказування, достатності, належності й допустимості доказів, оскільки предмет доказування не може бути належно розкритий поза його зв'язком із цими категоріями (Nor, 2010; Stankovych, 2019; Starenkyi, 2014; Stefaniv, 2022). Саме через межі доказування, належність, допустимість, достовірність і достатність доказів предмет доказування набуває практичного зна-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

чення для сторони обвинувачення, сторони захисту та суду.

Здійснений огляд засвідчує, що в межах проаналізованих праць ґрунтовно розроблено нормативний зміст предмета доказування, його зв'язок зі складом кримінального правопорушення, межами доказування та окремими властивостями доказів. Водночас недостатньо системно висвітлено: 1) співвідношення предмета доказування з фактичною реальністю та її слідовими відображеннями; 2) механізм переходу від загальної нормативної моделі предмета доказування до індивідуалізованої системи доказових завдань; 3) відмінність доказової моделі від слідчої версії, плану розслідування, сукупності доказів і процесуальної позиції сторони; 4) співвідношення моделей обвинувачення, захисту та судового оцінювання.

У статті розроблено інтегровану конструкцію «об'єкт доказового пізнання – індивідуалізований предмет доказування – доказова модель кримінального провадження», обґрунтовано неієрархічний характер співвідношення її елементів та визначено механізм переходу від пізнання кримінально релевантної фактичної реальності до формування системи конкретних доказових завдань. Запропонована конструкція розвиває авторську концепцію кримінального процесуального доказування та конкретизує її положення щодо предмета доказування (Pohoretskyi, 2007, 2015; Shumylo, & Pohoretskyi, 2012).

Метою статті є розроблення цілісної концепції переходу від нормативного предмета доказування до індивідуалізованої доказової моделі кримінального провадження.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: визначити загальну нормативну основу предмета доказування та напрями її конкретизації; розмежувати предмет доказування, об'єкт доказового пізнання, процесуальні джерела й докази; сформулювати поняття, структуру та динаміку доказової моделі кримінального провадження; визначити її функціональне значення для сторін і суду, а також гарантії, що запобігають обвинувальному ухилу, необґрунтованому розширенню доказового пошуку й перенесенню тягара доказування на сторону захисту.

Матеріали та методи

Нормативну, судово-практичну та доктринальну основу дослідження становлять положення Конституції України¹, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод²,

Кримінального кодексу України³, Кримінального процесуального кодексу України⁴, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність»⁵ і «Про контррозвідувальну діяльність»⁶, практика Європейського суду з прав людини⁷, а також наукові праці з теорії кримінального процесуального доказування, предмета доказування, меж доказування, належності, допустимості й достатності доказів.

Методологічну основу статті становить системний підхід, який дав змогу розглянути предмет доказування не як ізольований нормативний перелік обставин, а як системоутворювальну категорію кримінального процесуального доказування. За допомогою формально-юридичного методу проаналізовано нормативне закріплення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Системно-структурний метод використано для висвітлення співвідношення предмета доказування зі складом кримінального правопорушення, межами доказування, належністю, допустимістю, достовірністю та достатністю доказів. Функціональний метод застосовано для з'ясування значення предмета й об'єкта доказування в діяльності слідчого, прокурора, захисника, суду, а також оперативних і контррозвідувальних підрозділів. Метод моделювання використано для обґрунтування доказової моделі кримінального провадження як аналітичної форми конкретизації предмета доказування та системного відображення зв'язків між юридично значущими обставинами, версіями, доказами, процесуальними засобами, тягарем і стандартом доказування. Методи аналізу, синтезу, узагальнення та правової герменевтики дали змогу сформулювати авторські висновки щодо переходу від нормативного переліку обставин до доказової моделі справи.

Результати й обговорення

Окреслення предмета доказування доцільно розпочати з його нормативної основи, оскільки саме законодавчий перелік обставин утворює вихідну, а не завершену модель кримінального

³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁵ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

⁶ Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>

⁷ Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 21 квіт. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text; Справа «Раманаускас проти Литви» : рішення Європейського суду з прав людини від 5 лют. 2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

процесуального доказування. Нормативною основою предмета доказування в кримінальному провадженні є ст. 91 КПК України, яка визначає загальний перелік обставин, що підлягають доказуванню¹.

Законодавче закріплення такого переліку має принципове значення для кримінального процесуального доказування. По-перше, воно забезпечує нормативну визначеність доказової діяльності. Слідчий, прокурор, захисник, суд, а також інші учасники кримінального провадження мають орієнтир щодо того, які саме обставини повинні бути встановлені для правильного вирішення справи. По-друге, цей перелік виконує гарантійну функцію, оскільки обмежує доказову діяльність юридично значущими обставинами й не допускає довільного розширення меж кримінального процесуального пізнання. По-третє, він має систематизаційне значення, адже дає змогу співвіднести докази, процесуальні рішення та висновки сторін і суду з конкретними обставинами, які підлягають доказуванню.

Стаття 91 КПК України визначає загальну нормативну основу предмета доказування, застосовну до всіх кримінальних проваджень. Водночас закріплений у ній перелік не вичерпує предмета доказування: у передбачених КПК України особливих порядках і під час прийняття окремих процесуальних рішень його доповнюють спеціально визначеними обставинами (Shumylo, & Pohoretskyi, 2012). У конкретному кримінальному провадженні цей перелік індивідуалізують з огляду на попередню кримінально-правову кваліфікацію, фактичну фабулу, процесуальні позиції сторін і стандарт доказування, необхідний для прийняття відповідного рішення.

Саме тому нормативний перелік обставин не може автоматично замінити конкретну доказову модель провадження. Наприклад, подія кримінального правопорушення як загальна обставина, що підлягає доказуванню, має різний зміст у провадженнях щодо умисного вбивства, ухилення від сплати податків, одержання неправомірної вигоди, привласнення чи розтрата майна, державної зради, шпигунства або диверсії. У кожному з цих проваджень необхідно встановлювати різні фактичні елементи події, різні механізми причинного зв'язку, способи вчинення діяння, джерела доказової інформації та юридично значущі ознаки суб'єкта.

Отже, закріплений у ст. 91 КПК України перелік є вихідною нормативною моделлю предмета доказування, що потребує подальшої конкретизації. Водночас ця норма не усуває потреби в його конкретизації за двома самостійними напрямками – ступенем змістової індивідуалізації та процесуальним призначенням, не замінює побудови доказової моделі конкрет-

ного кримінального провадження. Тому предмет доказування слід розглядати не лише в нормативному, а й у системному та функціональному значеннях.

Предмет доказування в кримінальному провадженні не можна розглядати лише як технічний перелік обставин, які підлягають встановленню. Його значення є ширшим, оскільки саме через предмет доказування визначають зміст, напрям, межі, засоби та результат кримінальної процесуальної доказової діяльності. У цьому сенсі предмет доказування є системоутворювальною категорією теорії доказів і доказування.

Системоутворювальне значення предмета доказування виявляється насамперед у тому, що він відповідає на базове питання кримінального процесуального пізнання: що саме має бути встановлено або спростовано в кримінальному провадженні. Докази становлять фактичні дані, на підставі яких встановлюють або спростовують юридично значущі обставини; процесуальні засоби забезпечують їх одержання, перевірку й дослідження; доказування є врегульованою законом діяльністю щодо формування, перевірки й оцінки доказової сукупності. Предмет доказування визначає цільову спрямованість усієї цієї діяльності, надаючи їй внутрішньої логіки та процесуальної визначеності.

Предмет доказування перебуває в складному взаємозв'язку зі складом кримінального правопорушення. Склад кримінального правопорушення виконує кримінально-правову функцію, оскільки визначає юридичні ознаки діяння, необхідні для його правильної кваліфікації. Предмет доказування має кримінальний процесуальний характер й охоплює ширше коло обставин. До нього належать не лише факти, що характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, а й інші юридично значущі обставини: характер і розмір шкоди, обставини, що впливають на ступінь тяжкості діяння, характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують або обтяжують покарання, виключають кримінальну відповідальність, є підставою для закриття провадження, застосування спеціальної конфіскації чи вирішення цивільного позову².

Отже, склад кримінального правопорушення становить кримінально-правову основу конкретизації предмета доказування, але не вичерпує його змісту. Помилкове ототожнення цих категорій призводить до звуження доказової діяльності в межах встановлення лише ознак складу кримінального правопорушення, натомість для прийняття законного й обґрунтованого процесуального рішення необхідно встановити ширшу систему юридично значущих обставин.

Важливим є співвідношення предмета доказування і меж доказування. Предмет доказування

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

² Там само.

визначає зміст доказової діяльності, а межі доказування – її необхідний і достатній обсяг. Тобто предмет доказування відповідає на питання, які саме обставини мають бути встановлені, а межі доказування – наскільки повно, глибоко, переконливо їх має бути доведено. Тому межі доказування не можна визначати абстрактно, відірвано від предмета доказування. Вони завжди залежать від характеру кримінального правопорушення, фактичної складності справи, процесуальної ситуації, позицій сторін і стандарту проведення, необхідного для відповідного процесуального рішення (Stankovych, 2019; Starenkyi, 2014).

Неправильне визначення предмета доказування неминуче впливає на межі доказування. Якщо предмет доказування штучно звужується, доказування стає неповним й однобічним. Якщо ж він необґрунтовано розширюється, доказова діяльність втрачає процесуальну економію, створює ризик надмірного втручання в права людини та може призводити до збирання інформації, яка не має істотного значення для кримінального провадження. Саме тому предмет доказування виконує не лише пізнавальну, а й обмежувальну функції.

Предмет доказування є первинним орієнтиром належності доказів, оскільки дає змогу встановити, чи стосуються відповідні відомості юридично значущих обставин або проміжних і допоміжних фактів, необхідних для їх перевірки. Належність визначають не формальною прив'язкою відомостей до кримінального провадження, а їх реальним логічним і юридичним зв'язком із конкретними обставинами індивідуалізованого предмета доказування. Один і той самий доказ у різних провадженнях може мати різне значення залежно від того, яку саме обставину він підтверджує, спростовує або допомагає перевірити. У цьому полягає гарантійна роль предмета доказування: він відмежовує юридично значущу інформацію від відомостей, які не повинні впливати на процесуальне рішення.

Допустимість має іншу правову природу. Її визначають не змістом предмета доказування, а законністю способу одержання фактичних даних, належністю процесуального джерела, компетенцією суб'єкта, дотриманням установленної процедури та прав людини. Тому відомості можуть бути належними за своїм змістом, але недопустимими через порушення порядку їх одержання або закріплення.

Отже, предмет доказування зумовлює вибір юридично значущого напрямку та законних засобів доказової діяльності, але не підміняє самостійної перевірки допустимості кожного доказу. Істотність обставини не може легітимувати порушення

процесуальної форми або фундаментальних прав людини¹ (Pohoretskyi, 2025b, 2026).

Предмет доказування визначає також зміст перевірки достовірності й достатності доказів. Достовірність доказової інформації слід оцінювати не абстрактно, а з погляду її здатності підтвердити або спростувати конкретну юридично значущу обставину. Достатність доказів своєю чергою означає такий якісний стан доказової сукупності, який дає змогу дійти переконливого висновку щодо обставин предмета доказування відповідно до процесуального стандарту, необхідного для певного рішення (Babanly, & Sirotkina, 2013). Отже, належність, допустимість, достовірність і достатність доказів набувають реального змісту лише у зв'язку з предметом доказування та доказовою моделлю справи.

Практичні функції доказової моделі для слідчого, прокурора, сторони захисту та суду розглянуто нижче. Необхідно відмежувати нормативну мету доказування від фактичного й інформаційного середовища, на яке спрямовано доказове пізнання. Для пояснення такої спрямованості використовують категорію об'єкта доказового пізнання.

У філософії та загальній теорії діяльності об'єкт розглядають як те, на що спрямована пізнавальна, практична або перетворювальна активність суб'єкта. Застосування цього положення до кримінального процесуального доказування дає підстави стверджувати, що доказову діяльність спрямовують не безпосередньо на передбачений законом перелік обставин як абстрактну нормативну конструкцію, а на фактичну, інформаційну та слідову реальність, пов'язану з підготовкою, вчиненням, приховуванням і наслідками кримінального правопорушення. У цій реальності відображаються поведінка учасників, їхні висловлювання і контакти, просторово-часові та причинові зв'язки, матеріальні й цифрові сліди, документи, комунікації, фінансові операції та інші явища, здатні набути процесуального значення.

З огляду на це, об'єктом доказового пізнання, або об'єктом доказування, слід вважати пов'язану з подією, яку перевіряють, фактичну реальність, її матеріальні, цифрові, документальні й ідеальні відображення, з яких у передбаченому законом порядку можуть бути одержані відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження. У межах цієї статті термін «об'єкт доказування» вжито як скорочене позначення об'єкта доказового пізнання; він не ототожнюється ні з предметом доказування, ні з об'єктом кримінального правопорушення у кримінально-правовому розумінні.

Таке визначення враховує, що пізнання кримінального правопорушення не завжди має

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

виключно ретроспективний та опосередкований характер. У більшості випадків обставини вже вчиненого кримінального правопорушення встановлюють через залишені ним матеріальні, ідеальні, документальні, цифрові, комунікаційні й інші відображення. Водночас під час виявлення триваючого кримінального правопорушення, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, контролю за вчиненням злочину, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо- чи відеоконтролю, а також під час окремих слідчих дій уповноважені суб'єкти можуть безпосередньо сприймати певні дії, висловлювання, зустрічі, передання предметів, переміщення коштів й інші вияви кримінально протиправної діяльності в момент їх учинення.

Проте й у таких випадках безпосередньо сприймають не кримінальне правопорушення як цілісне кримінально-правове та процесуальне явище, а лише окремі фрагменти фактичної реальності. Факт спостереження за певними діями ще не дає підстав автоматично визнавати їх кримінальним правопорушенням, оскільки юридична оцінка потребує встановлення об'єктивних і суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, ролі кожного учасника, форми вини, мотиву, мети, причинового зв'язку й інших юридично значущих обставин. Тому результати безпосереднього сприйняття мають бути належно зафіксовані, перевірені й оцінені в сукупності з іншими доказами.

Усе те, що безпосередньо сприймав слідчий, прокурор або уповноважений працівник оперативного підрозділу, для суду й інших учасників кримінального провадження, які не були присутні під час відповідних подій, пізнається опосередковано – через протоколи, аудіо- і відеозаписи, електронні дані, документи, речі, інші процесуально закріплені носії інформації. Отже, у кримінальному процесуальному доказуванні поєднуються безпосереднє сприйняття окремих фрагментів кримінально релевантної реальності й переважно опосередковане встановлення кримінального правопорушення як цілісної юридично значущої події.

Запропоноване розуміння дає змогу уникнути ототожнення об'єкта доказового пізнання з кримінальним правопорушенням, його окремими обставинами або сукупністю вже отриманих доказів. Кримінальне правопорушення становить складне фактичне і юридичне явище, яке можна пізнавати як через безпосереднє сприйняття окремих його виявів, так і через залишені ним відображення. Докази є не об'єктом пізнання і не процесуальними засобами, а одержаними та закріпленими в передбаченому законом порядку фактичними даними, на підставі яких встановлюють або спростовують юридично значущі обставини. Об'єкт доказового пізнання охоплює ширше фактичне й інформаційне середовище, у межах якого виявляють або безпосередньо

сприймають відомості, що після належного процесуального оформлення, перевірки й оцінки можуть бути використані як докази.

Предмет доказування, на відміну від об'єкта доказового пізнання, має нормативно-процесуальний зміст. Він не є фізичною чи інформаційною частиною об'єкта, а становить нормативно та процесуально визначену систему юридично значущих обставин, властивостей і зв'язків фактичної реальності, встановлення або спростування яких необхідне для прийняття відповідного процесуального рішення. Його зміст конкретизується внаслідок поєднання загальних і спеціальних положень кримінального процесуального закону, кримінально-правової кваліфікації, фактичної ситуації провадження, процесуальних позицій сторін та виду рішення, яке має бути прийняте.

Об'єкт і предмет доказування не є тотожними, хоча знаходяться в нерозривному взаємозв'язку. Об'єкт доказування відповідає на питання, на яку кримінально релевантну фактичну, інформаційну та слідову реальність спрямовано діяльність суб'єктів кримінального провадження. Предмет доказування визначає, які саме юридично значущі обставини мають бути встановлені або спростовані за результатами цієї діяльності. Якщо об'єкт окреслює фактичний та інформаційний простір доказового пізнання та пошуку, то предмет визначає його нормативну спрямованість, межі й необхідний процесуальний результат.

Для уникнення змішування різних площин доказового пізнання доцільно розрізняти три аналітичні рівні. На онтологічному рівні існують подія, дії чи бездіяльність осіб, причинові, часові, просторові й організаційні зв'язки та наслідки. На відображувальному рівні існують матеріальні, цифрові, документальні й ідеальні сліди цієї реальності. На процесуально-доказовому рівні відомості про відповідні факти одержують, закріплюють, перевіряють й оцінюють у передбаченому законом порядку й за наявності встановлених законом передумов використовують як докази.

Важливе значення категорія об'єкта доказового пізнання набуває на початкових етапах кримінального провадження, коли остаточна кримінально-правова кваліфікація та повна система обставин, що підлягають доказуванню, ще не визначені. У цей період суб'єкти доказування працюють із широким масивом фактичної та інформаційної реальності, виявляють кримінально релевантні ознаки, можливі джерела доказової інформації та формують первинні версії. Передчасне звуження доказового пошуку лише до вже сформульованих обставин може призвести до втрати важливої інформації або помилкового визначення напряму розслідування.

На цьому етапі має йтися не про окремий вид предмета доказування, а про його попередню робочу конкретизацію. Вона формується

на основі первинної кримінально-правової гіпотези та наявних фактичних даних, має відкритий характер, її уточнюють у процесі перевірки версій. Така відкритість не означає необмеженого інформаційного пошуку: діяльність уповноважених суб'єктів має залишатися пов'язаною з подією, яку перевіряють, законною метою, компетенцією органу та вимогами необхідності й пропорційності. Особливості застосування цього підходу до оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності розглянемо нижче.

Водночас об'єкт доказування не можна ототожнювати з об'єктом кримінального правопорушення в кримінально-правовому значенні. Об'єкт кримінального правопорушення – це охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які посягає кримінально протиправне діяння. Об'єкт доказування – це фактична й інформаційна реальність, на яку спрямована пізнавально-доказова діяльність. Тому йдеться про різні за змістом категорії: перша має кримінально-правову природу, друга – кримінальну процесуальну та пізнавальну-методологічну.

Так само об'єкт доказового пізнання не слід ототожнювати із процесуальними джерелами доказів й окремими носіями інформації. Документи, речі, електронні дані, показання та інші джерельні форми забезпечують доступ суб'єкта доказування до кримінально релевантної фактичної реальності, але не вичерпують її. Об'єкт доказового пізнання охоплює також власне подію, її механізм, причинові, часові, просторові й організаційні зв'язки, наслідки, умови виникнення слідів та інші елементи фактичного й інформаційного середовища.

Розмежування об'єкта доказового пізнання та предмета доказування дає змогу точніше описати перехід від первинного інформаційного сигналу до процесуального доказу. Такий перехід охоплює: 1) законне виявлення або одержання відомостей; 2) їх фіксацію в передбаченій законом формі; 3) одержання та процесуальне закріплення фактичних даних у належному процесуальному джерелі; 4) перевірку їх зв'язку з обставинами предмета доказування, законності способу одержання, належності процесуального джерела й достовірності; 5) оцінку в сукупності з іншими доказами; 6) використання для встановлення або спростування конкретної обставини предмета доказування.

Отже, інформація не набуває значення доказу автоматично внаслідок її виявлення або подальшого документування. Вирішальними є законність способу одержання, належність процесуального джерела, можливість перевірки й оцінювання відповідних фактичних даних.

Саме в цьому полягає методологічне значення категорії об'єкта доказування. Вона дає змогу уникнути надто вузького розуміння доказування як роботи лише з уже сформованими доказами. Насправді кримінальне процесуальне

доказування має ширшу пізнавальну основу, що охоплює виявлення інформації, її документування, перевірку, процесуальне закріплення, оцінку та використання в доказовій моделі справи.

Водночас таке розуміння не означає розмивання меж кримінального процесуального доказування. Навпаки, розмежування об'єкта та предмета доказування дає змогу точніше визначити, яка інформація може бути лише об'єктом пізнавальної діяльності, а яка після належної процесуальної перевірки може набути значення доказу й бути використана для встановлення обставин предмета доказування.

Отже, об'єкт доказового пізнання і предмет доказування є взаємопов'язаними, але не тотожними категоріями: перший визначає фактичну й інформаційну спрямованість пізнання, другий – систему юридично значущих обставин, які мають бути встановлені або спростовані. Їх розмежування створює методологічну основу для переходу до доказової моделі кримінального провадження.

Стаття 91 КПК України визначає загальну нормативну модель предмета доказування, яку доповнюють спеціальними положеннями закону та конкретизують у відповідному кримінальному провадженні. Результатом такої індивідуалізації є не новий нормативний предмет, а робоча система доказових завдань, версій, фактів, доказів і процесуальних засобів, необхідних для прийняття відповідного рішення.

Доказова модель кримінального провадження – це динамічна, версійно відкрита система зв'язків між нормативно визначеними й індивідуалізованими обставинами предмета доказування, кваліфікаційними гіпотезами, позиціями сторін, кінцевими, проміжними та допоміжними фактами, доказами, їх процесуальними джерелами, законними засобами їх одержання і перевірки, розподілом тягаря доказування, застосовним стандартом доведення та станом підтвердженості кожної обставини.

Доказова модель не є окремим процесуальним документом, не замінює передбаченого законом предмета доказування і не може бути використана для перенесення тягаря доведення невинуватості на сторону захисту. Запропонована доказова модель має доктринально-аналітичний, а не нормативний характер: вона не створює нових процесуальних обов'язків для учасників кримінального провадження, а систематизує реалізацію передбачених законом вимог до визначення предмета, меж, тягаря та результатів доказування.

Таке розуміння надає можливість подолати спрощений підхід, за якого предмет доказування фактично зводиться до механічного переліку обставин. Доказова модель провадження відображає не лише те, що має бути встановлено, а й те, як відповідні обставини пов'язані між собою, які докази можуть їх підтвердити або спростувати,

які процесуальні засоби є допустимими для їх отримання, які версії потребують перевірки та який рівень достатності доказів необхідний для прийняття відповідного процесуального рішення.

Структура доказової моделі охоплює такі взаємопов'язані складові: нормативну – загальні й спеціальні обставини, передбачені кримінальним процесуальним законом; кваліфікаційну – кримінально-правові гіпотези та ознаки відповідного складу кримінального правопорушення; фактичну – кінцеві, проміжні, допоміжні й негативні факти; версійну – такі, що конкурують, пояснення події та альтернативні причинові зв'язки; доказову – наявні докази, їх процесуальні джерела та зв'язок із конкретними обставинами; процедурно-інструментальну – законні засоби одержання, перевірки й дослідження доказів; розподільчу – визначення суб'єкта, на якого покладено відповідний тягар доказування; стандартну – рівень переконливості, необхідний для конкретного рішення; гарантійну – презумпцію невинуватості, право на захист, змагальність, пропорційність, судовий контроль і вимоги допустимості; результативну – поточний стан підтвердженості, спірності або спростування кожної обставини.

Під негативними фактами в цій структурі розуміються юридично значущі факти відсутності події, ознаки, зв'язку або обставини, існування яких передбачає відповідна версія чи з якими закон пов'язує певний юридичний висновок. Негативні факти не є окремим видом доказів, а становлять елементи фактичної моделі, що підлягають установленню або спростуванню за допомогою належних, допустимих і достовірних доказів.

Особливість доказової моделі полягає також у тому, що вона поєднує предмет доказування з межами доказування. Саме через доказову модель можна визначити, які обставини вже достатньо підтверджені, які залишаються неперевіреними, які докази є необхідними, які версії не спростовані, а які прогалини в доказуванні мають істотне значення для прийняття рішення. Без такої моделі доказування може перетворитися або на формальне накопичення доказів, або на вибіркове підтвердження наперед сформованої версії.

Зв'язок предмета доказування і доказової моделі має ітеративний, а не коловий характер. Спершу загальна нормативна модель предмета доказування, поєднана з попередньою кримінально-правовою кваліфікацією, визначає його первинну робочу конкретизацію. На його основі формуються версії та початкова доказова модель. Результати одержання і перевірки доказів можуть зумовити уточнення фактичної фабули, кваліфікації та індивідуалізованого предмета, після чого модель актуалізується. Отже, ідеться про послідовний зворотний зв'язок: загальна нормативна модель → попередня кваліфікація і фактична фабула → робоча конкретизація

предмета доказування → версії та доказова модель → одержання і перевірка доказів → уточнення кваліфікації, предмета й моделі.

Практична реалізація доказової моделі передбачає послідовну аналітичну роботу з кожною обставиною індивідуалізованого предмета доказування. Насамперед така обставина має бути співвіднесена з конкретною нормою кримінального процесуального та, за потреби, кримінального закону, що визначає її юридичне значення. Після цього необхідно встановити, яке місце відповідна обставина посідає у версії сторони обвинувачення та як її оцінює сторона захисту: визнає, заперечує, тлумачить інакше або пов'язує з альтернативним поясненням події.

Наступний етап полягає в розмежуванні доказів, які підтверджують відповідну обставину, і доказів, що її спростовують, послаблюють сформульований висновок або породжують сумнів щодо запропонованого фактичного, причинного чи юридичного зв'язку. Відсутність доказів на підтвердження певної обставини не можна механічно компенсувати відсутністю доказів на її спростування, передусім коли тягар доведення покладено на сторону обвинувачення. Аналогічно наявність окремого підтверджувального доказу ще не означає доведеності обставини, якщо він суперечить іншим матеріалам провадження, не узгоджується з установленною послідовністю подій або не досягає необхідного стандарту доказування.

Кожний доказ має бути співвіднесений з його процесуальним джерелом, способом одержання, формою фіксації та процедурою перевірки. Це дає змогу одночасно оцінити не лише змістовий зв'язок доказу з предметом доказування, а й ризики його недопустимості. Такі ризики можуть бути зумовлені одержанням відомостей неналежним суб'єктом, відсутністю необхідної правової підстави, порушенням установленної процедури, неналежною процесуальною фіксацією, сумнівами щодо походження, автентичності або цілісності даних, неможливістю їх ефективно перевірити стороною захисту, а також порушенням фундаментальних прав людини. Тому змістова переконливість відомостей не усуває потреби в самостійній перевірці законності їх одержання та можливості використання в кримінальному процесуальному доказуванні.

Окремим елементом доказової моделі є визначення тягара та стандарту доказування. Щодо кожної юридично значущої обставини необхідно з'ясувати, на якого учасника кримінального провадження покладено обов'язок її доведення або обґрунтування, а також якого рівня переконливості має бути досягнуто для прийняття конкретного процесуального рішення. Слід розмежовувати загальний тягар доведення обставин обвинувачення, обов'язок сторони обґрунтувати подане нею клопотання чи доказ, а також процесуальний обов'язок суду належно перевірити наведені сторонами доводи.

Застосовний стандарт залежить від виду рішення та не може бути однаковим для повідомлення про підозру, застосування заходу забезпечення кримінального провадження, направлення обвинувального акта до суду й ухвалення обвинувального вироку.

У цьому разі йдеться не про створення позазаконної ієрархії стандартів доказування, а про диференціацію необхідного рівня доказової обґрунтованості залежно від правової природи процесуального рішення, його наслідків, ступеня втручання у права особи та стадії кримінального провадження (Pohoretskyi, 2025a; Pohoretskyi, 2025c).

На кожному циклі аналізу окремо визначають два параметри. Перший – ступінь фактичної підтвердженості обставини: вона може залишатися неперевіреною, бути частково підтвердженою, спірною, спростованою або доведеною до стандарту, необхідного для відповідного процесуального рішення. Другий – процесуальна придатність доказової основи: окремо фіксують ризики недопустимості, неналежності процесуального джерела чи способу одержання відомостей, а також неможливість їх використання в процесуальному рішенні. Таке розмежування не допускає змішування доказової сили відомостей з питанням їх допустимості й дає змогу відрізнити неповноту доказування від суперечності між доказами, а невстановленість факту – від його спростування.

Така послідовність надає можливість представити доказову модель не як механічну сукупність зібраних матеріалів, а як упорядковану систему зв'язків між юридично значущими обставинами, правовими підставами, конкуруючими версіями, позиціями сторін, доказами на підтвердження і спростування, процесуальними джерелами, законними способами одержання відомостей, тягарем і стандартом доказування та поточним станом доведеності кожного елемента. У такому вигляді доказову модель можна використовувати для планування доказової діяльності, своєчасного виявлення її прогалин, перевірки альтернативних пояснень і належного мотивування процесуальних рішень. У прикладному вимірі описана послідовність може бути формалізована у вигляді аналітичної таблиці доказування. У ній щодо кожної обставини індивідуалізованого предмета доказування зазначають: її правову підставу; зміст версії обвинувачення; позицію сторони захисту; докази на підтвердження і спростування; процесуальні джерела та способи одержання відповідних відомостей; ризики недопустимості; суб'єкта, на якого покладено тягар доказування або обґрунтування; застосовний стандарт доказування; поточний стан підтвердженості, спірності чи спростування обставини. Аналітична таблиця доказування (доказова матриця) має допоміжний аналітичний характер, не є самостійним

процесуальним документом і не замінює оцінки доказів відповідним суб'єктом за внутрішнім переконанням.

Доказова модель кримінального провадження має важливе значення для складних кримінальних проваджень, у яких доказова інформація формується поступово, а її джерела можуть бути розосереджені між документами, електронними даними, фінансовими операціями, службовими рішеннями, комунікаціями, показаннями, висновками експертів, результатами слідчих, негласних слідчих, оперативно-розшукових або контррозвідувальних заходів. У таких провадженнях неможливо обмежитися простим переліком обставин, передбачених законом. Необхідна цілісна модель, яка дає змогу пов'язати факти, джерела інформації, докази, процесуальні засоби та юридичні висновки в єдину систему.

У цьому аспекті доказова модель кримінального провадження виконує функцію аналітичної ланки між об'єктом доказового пізнання та предметом доказування. Вона ґрунтується на фактичній та інформаційній реальності, пов'язаній з подією, яку перевіряють, але спрямовується на встановлення юридично значущих обставин індивідуалізованого предмета доказування. Завдяки цьому доказова модель упорядковує перехід від виявлення відомостей до їх одержання, процесуального закріплення, перевірки, оцінки та використання у відповідному процесуальному рішенні. Вона не є штучною теоретичною конструкцією, відірваною від практики, оскільки зв'язки між обставинами, версіями, доказами та процесуальними рішеннями фактично формуються в кожному кримінальному провадженні. Водночас така модель може бути експліцитною або імпліцитною, формалізованою або неформалізованою, повною або фрагментарною, збалансованою або однобічною. Вимоги процесуальної доброчесності характеризують не модель як абстрактну конструкцію, а спосіб її формування та використання відповідними суб'єктами.

Доказова модель кримінального провадження формується внаслідок послідовної конкретизації предмета доказування. Таку конкретизацію доцільно здійснювати за двома самостійними класифікаційними осями: за ступенем змістовної індивідуалізації та за процесуальним призначенням.

У межах змістової індивідуалізації доцільно розрізняти чотири форми конкретизації предмета доказування: загальну нормативну, спеціальну нормативну, типову й індивідуалізовану. Вони відображають різні джерела та ступені конкретизації, можуть поєднуватися в одному кримінальному провадженні, не утворюючи в усіх випадках жорсткої лінійної послідовності.

Загальний нормативний предмет охоплює систему обставин, закріплених насамперед у ст. 91 КПК України. Спеціальну нормативну конкретизацію здійснюють шляхом доповнення цієї системи обставинами, передбаченими для

особливих видів або порядків кримінального провадження.

Типовий предмет доказування охоплює родову й видову конкретизацію обставин з огляду на групу кримінальних правопорушень, конкретний склад, типовий механізм діяння, характерні сліди та джерела інформації. Наприклад, у провадженнях щодо умисного вбивства значення мають факт і причина смерті, спосіб її заподіяння, причиновий зв'язок, форма вини, мотив і мета; у провадженнях щодо ухилення від сплати податків – обов'язок сплати, спосіб ухилення, розмір несплачених платежів і документальне оформлення операцій; у провадженнях щодо одержання неправомірної вигоди – службовий статус, характер вигоди та її зв'язок зі службовою поведінкою (Aleksiichuk, 2012).

Індивідуалізований предмет доказування конкретного кримінального провадження формується з огляду на фактичну фабулу, первинну й уточнену кримінально-правову кваліфікацію, роль кожного учасника, характер шкоди, позиції сторін, наявні докази, альтернативні версії та вид процесуального рішення. Саме на цьому рівні нормативні приписи конкретизують у систему доказових завдань відповідного провадження.

За процесуальним призначенням слід розрізняти основний і локальний предмети доказування. Основний предмет пов'язаний із вирішенням питання про кримінальне правопорушення, винуватість, відповідальність й інші підсумкові наслідки провадження. Локальний предмет охоплює обставини, які необхідно встановити для прийняття окремого проміжного або допоміжного процесуального рішення, зокрема щодо проведення обшуку, надання тимчасового доступу до речей і документів, накладення арешту на майно, застосування запобіжного заходу, надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії або вирішення питання про допустимість доказу (Pohoretskyi, 2025b).

Локальний предмет доказування не є п'ятим послідовним рівнем після індивідуального. Він становить іншу класифікаційну вісь і може виникати в межах будь-якого конкретного провадження. Отже, змістова індивідуалізація відповідає на питання, наскільки конкретизовано систему обставин, а поділ на основний і локальний предмети – для якого процесуального рішення їх встановлюють.

Така двовимірна конструкція дає змогу уникнути змішування різних критеріїв класифікації, зберегти значення родової та видової конкретизації в межах типового предмета, індивідуалізації предмета в конкретному кримінальному провадженні та локального предмета для прийняття окремого процесуального рішення, а також точніше пояснити механізм переходу від нормативних приписів до доказової моделі кримінального провадження.

Оперативно-розшукова та контррозвідувальна діяльність не є кримінальним процесуальним доказуванням у власному значенні. Водночас, якщо одержана під час такої діяльності інформація призначена для подальшого використання в кримінальному провадженні, її виявлення, збереження та документування мають ураховувати доказову перспективу¹ (Pohoretskyi, 2007).

Об'єкт доказового пізнання орієнтує відповідні підрозділи на фактичну реальність та її слідові відображення, а попередня робоча конкретизація предмета доказування – на юридично значущі напрями пошуку. Така орієнтація не допускає невизначеного накопичення відомостей про особу чи подію: діяльність має бути пов'язана із законною метою, компетенцією органу, необхідністю, пропорційністю та повагою до прав людини.

Оперативна або контррозвідувальна інформація не стає доказом унаслідок факту її подальшого оформлення. Для використання в кримінальному провадженні відповідні фактичні дані мають бути одержані та процесуально закріплені в передбаченому законом порядку, утілені в належному процесуальному джерелі, відкриті для перевірки й оцінені за критеріями належності, допустимості й достовірності. У цьому полягає функціональний, але не тотожний зв'язок спеціальних видів діяльності з доказовою моделлю кримінального провадження.

На доктринальному рівні доказова модель кримінального провадження є загальною аналітичною конструкцією, що відображає типові зв'язки між обставинами, версіями, доказами, процесуальними засобами, тягарем і стандартами доказування. У змагальному кримінальному процесі ця конструкція конкретизується через функціонально відмінні моделі обвинувачення, захисту та судового оцінювання.

Слідчий формує робочу модель розслідування, яка поєднує первинну кримінально-правову кваліфікацію, версії, доказові завдання, наявні та необхідні докази й заплановані процесуальні дії. Прокурор не повинен некритично сприймати цю модель. Як процесуальний керівник він перевіряє її повноту, законність, внутрішню узгодженість, урахування обвинувальних, виправдувальних і пом'якшувальних обставин, а також відповідність покладеному на сторону обвинувачення тягарю доказування та стандарту, необхідному для відповідного процесуального рішення.

Сторона захисту має право формувати альтернативну доказову модель або окрему доказову позицію, спрямовану на перевірку і спростування моделі обвинувачення, виявлення недоведених елементів, наведення альтерна-

¹ Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>; Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

тивних пояснень чи обґрунтування розумного сумніву. Формування такої моделі не означає покладення на захист обов'язку доводити невинуватість особи. Формування альтернативної доказової моделі не означає виникнення в сторони захисту обов'язку доводити невинуватість особи. Достатнім процесуальним результатом діяльності захисту може бути встановлення того, що сторона обвинувачення не виконала покладених на неї тягар доказування або що подані нею докази не усувають розумного сумніву щодо відповідної обставини.

Суд формує власну аналітичну модель оцінки обставин і доказів у межах висунутого обвинувачення на підставі доказів, які можуть бути покладені в основу судового рішення, дотримуючись презумпції невинуватості, змагальності й застосовного стандарту доказування. Судова модель не може бути продовженням моделі обвинувачення або захисту. Її завдання полягає в послідовній перевірці того, чи підтверджено кожну юридично значущу обставину належними, допустимими й достовірними доказами та чи досягнуто стандарту, необхідного для відповідного процесуального рішення.

Судова аналітична модель не є самостійною судовою версією кримінально релевантної події та не надає суду права виходити за межі висунутого обвинувачення, самостійно формувати доказову базу або підмінити сторони у виконанні їхніх процесуальних функцій. Її призначення полягає виключно в неупередженій перевірці й оцінюванні поданих сторонами доказів, доводів і процесуальних позицій у межах предмета судового розгляду (Shumylo, & Pohoretskyi, 2012).

Отже, спільними для учасників є загальний предмет доказування та правила допустимого доказування, однак їхні версійні та функціональні моделі не повинні змішуватися. Такий підхід відповідає засаді змагальності й розмежуванню функцій обвинувачення, захисту і правосуддя.

Водночас доказову модель не слід використовувати як інструмент підтвердження наперед визначеної версії. Її практичне значення полягає не в тому, щоб підпорядкувати всі докази одній бажаній конструкції, а в тому, щоб забезпечити повне, усебічне, добросовісне і процесуально належне встановлення юридично значущих обставин. Саме тому доказова модель провадження має бути відкритою до перевірки, спростування, уточнення і коригування залежно від розвитку доказової ситуації.

Практичне значення доказової моделі кримінального провадження полягає в тому, що вона забезпечує системну організацію досудового розслідування, захисту та судового розгляду. Вона дає змогу пов'язати предмет доказування, джерела доказової інформації, процесуальні засоби доказування та критерії оцінки доказів у єдину логічну систему, спрямовану на ухвалення

законного, обґрунтованого та справедливого процесуального рішення.

Конкретизацію предмета доказування та формування доказової моделі кримінального провадження слід здійснювати з дотриманням вимог законності, верховенства права і процесуальної доброчесності (Pohoretskyi, 2025a). Система юридично значущих обставин не може штучно звужуватися або розширюватися для підтвердження наперед обраної версії. Сторона обвинувачення повинна враховувати як обставини, що підтверджують обвинувачення, так і відомості, які його спростовують, пом'якшують відповідальність або ставлять під сумнів допустимість доказів. Сторона захисту має право обирати власну процесуальну стратегію та не зобов'язана доводити невинуватість особи¹.

Процесуальна доброчесність у цьому контексті є не додатковою моральною вимогою до доказування, а необхідною умовою його законності та справедливості. Вона вимагає, щоб доказова діяльність була спрямована на встановлення юридично значущих обставин, а не на штучне конструювання доказової картини, яка підтверджує наперед сформований висновок. Саме тому предмет доказування має виконувати не лише пізнавальну, а й гарантійну та обмежувальну функції.

Основними ризиками порушення процесуальної доброчесності під час формування доказової моделі є штучне звуження предмета доказування, його необґрунтоване розширення та маніпулювання кримінально-правовою кваліфікацією. Штучне звуження виявляється в ігноруванні виправдувальних, пом'якшувальних або альтернативних обставин; необґрунтоване розширення – у збиранні інформації, яка не має істотного значення для провадження або конкретного рішення; маніпулятивна кваліфікація – у використанні тяжкої правової оцінки не як висновку з установлених фактів, а як засобу отримання ширших повноважень для процесуального втручання. У кожному з цих випадків доказова модель перестає бути відкритим засобом перевірки версій та перетворюється на інструмент підтвердження наперед визначеного результату.

У вимірі процесуальної доброчесності належність доказу до предмета доказування не звільняє від самостійної перевірки його допустимості, зокрема законності способу одержання, належності процесуального джерела, дотримання

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text; Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>; Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

встановленої процедури і фундаментальних прав людини (Pohoretskyi, 2025b, 2026; Stefaniv, 2022).

У цьому аспекті важливе значення має судовий контроль. Слідчий суддя і суд повинні перевіряти не лише формальну наявність клопотання чи процесуального рішення, а й реальний зв'язок між запитуваним процесуальним заходом, фактичними даними, якими обґрунтовують його необхідність, й обставинами локального предмета доказування. Дозвіл на обшук, тимчасовий доступ, арешт майна, негласну слідчу (розшукову) дію або інший захід процесуального примусу має бути обґрунтований не загальними міркуваннями про потреби розслідування, а конкретними фактичними даними, що підтверджують необхідність такого втручання (Lysachenko, 2021; Pohoretskyi, 2025c).

Важливим виявом процесуальної доброчесності є також недопущення провокації кримінального правопорушення (Pohoretskyi, 2016). Якщо діяльність уповноважених органів або залучених осіб фактично створює кримінально протиправну поведінку, а не документує вже наявну злочинну діяльність, то отримані результати не можуть бути використані для обґрунтування обвинувачення або відповідного процесуального рішення. Практика Європейського суду з прав людини послідовно керується тим, що провокація порушує вимоги справедливого судового розгляду й ставить під сумнів допустимість отриманих доказів¹.

Процесуальна доброчесність має значення і для сторони захисту. Захист повинен мати реальну можливість ставити під сумнів не лише окремі докази, а й власне доказову модель обвинувачення: повноту визначення предмета доказування, наявність прогалин, допустимість джерел доказової інформації, достовірність фактичних висновків, достатність доказів для підтвердження кожної юридично значущої обставини. Без такої можливості доказова модель обвинувачення фактично перетворюється на односторонню конструкцію, закриту для повноцінної перевірки та спростування, що не сумісно зі змагальністю та правом на захист² (Starenkyi, 2016).

Отже, процесуальна доброчесність конкретизації предмета доказування та формування доказової моделі кримінального провадження передбачає добросовісне визначення юридично значущих обставин, недопущення їх штучного звуження чи розширення, забезпечення зв'язку між об'єктом доказового пізнання, предметом

доказування та доказовою моделлю, використання доказів, перевірених за критеріями належності, допустимості, достовірності й достатності, ефективний судовий контроль і реальну можливість сторони захисту спростовувати доказову конструкцію обвинувачення. Саме така організація доказування відповідає вимогам законності, справедливості, пропорційності, змагальності та верховенства права.

Висновки

1. Стаття 91 КПК України закріплює загальну нормативну основу предмета доказування, але не визначає завершеної доказової моделі конкретного кримінального провадження. Конкретизацію предмета доказування здійснюють за двома самостійними класифікаційними осями: за ступенем змістової індивідуалізації – загальний нормативний, спеціальний нормативний, типовий та індивідуалізований предмети; за процесуальним призначенням – основний і локальний предмети доказування.

2. Об'єкт доказового пізнання та предмет доказування є взаємопов'язаними, але не тотожними категоріями. Об'єкт охоплює пов'язану з подією фактичну реальність та її матеріальні, цифрові, документальні й ідеальні відображення. Предмет доказування становить нормативно та процесуально визначену систему юридично значущих обставин, властивостей і зв'язків цієї реальності, які необхідно встановити або спростувати для прийняття відповідного процесуального рішення. Пізнання кримінального правопорушення переважно має ретроспективний та опосередкований характер, однак під час проведення негласних слідчих (розшукових) та інших дій уповноважені суб'єкти можуть безпосередньо сприймати окремі вияви триваючої протиправної діяльності; це не усуває необхідності їх процесуального закріплення, перевірки та юридичної оцінки.

3. Доказову модель кримінального провадження запропоновано тлумачити як динамічну, версійно відкриту систему зв'язків між обставинами предмета доказування, кваліфікаційними гіпотезами, кінцевими, проміжними й допоміжними фактами, позиціями сторін, доказами та їх процесуальними джерелами, засобами одержання і перевірки, розподілом тягаря доказування, застосовним стандартом і станом підтвердженості кожної обставини. Її розвиток має ітеративний характер: результати перевірки доказів можуть уточнювати кваліфікацію, індивідуалізований предмет і власне модель.

4. У змагальному кримінальному процесі необхідно розмежовувати модель обвинувачення, альтернативну доказову модель захисту та судову аналітичну модель. Таке розмежування не допускає змішування процесуальних функцій і перенесення на сторону захисту обов'язку доводити невинуватість. Предмет доказування є первинним орієнтиром належності доказів, натомість допустимість становить самостійний правовий

¹ Справа «Раманаускас проти Литви» : рішення Європейського суду з прав людини від 5 лют. 2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text; Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

фільтр, пов'язаний із законністю способу одержання, процесуальним джерелом і дотриманням прав людини.

5. Практичне значення запропонованого підходу полягає в можливості побудови аналітичної таблиці доказування, у якій кожна обставина співвідноситься з її правовою підставою, версіями сторін, доказами на підтвердження і спростування, процесуальними джерелами, ризиками недопустимості, розподілом тягаря доказування, застосовним стандартом та поточним станом доведеності. Така таблиця має допоміжний

організаційно-аналітичний характер і не замінює оцінки доказів за внутрішнім переконанням.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Aleksiihuk, O.M. (2012). Subject of proof in criminal cases of murder: *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/17033>
- [2] Babanly, R.Sh., & Sirotkina, M.V. (2013). Proof of guilt beyond a reasonable doubt in the criminal process of Ukraine: Peculiarities of understanding and law enforcement. *Advocate*, 10(157), 19–21.
- [3] Bondarenko, O.O. (2024). Subject of proof in the criminal process of Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*, 83(3), 196-201. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.3.30
- [4] Kikinchuk, V.V. (2024). System of means of proof in criminal proceedings. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*, 86(5), 66-71. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.5.9
- [5] Kovalenko, A.V. (2023). Criminalistic means of criminal procedural proof. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(4), 293-303. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-293
- [6] Lysachenko, Ye.I. (2021). Temporary access to things and documents as a means of criminal procedural proof. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/18799>
- [7] Nor, V.T. (2010). Truth in criminal justice: idea, legal dogma, implementation. *Journal of the National University "Ostroh Academy". Series "Law"*, 2, 15-24. Retrieved from <https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10nvtdpr.pdf>
- [8] Odintsov, O.I. (2017). The role of the subject of proof in criminal proceedings. Recent Criminal Law Research - 2017: collection of scientific papers (pp. 172-175). Mykolaiv: Ilion. Retrieved from <https://hdl.handle.net/11300/17216>
- [9] Pohoretskyi, M.A. (2007). *Functional purpose of operational-search activity in criminal procedure*. Kharkiv: Arsis LTD. Retrieved from <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8490>
- [10] Pohoretskyi, M.A. (2015). New concept of criminal procedural proof. *Bulletin of Criminal Justice*, 3, 63-79. Retrieved from <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/707>
- [11] Pohoretskyi, M.A. (2016). The use of provocation during secret investigations: questions of legality. *Bulletin of Criminal Procedure*, 1, 33-43. Retrieved from <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/525/479>
- [12] Pohoretskyi, M.A. (2025a). Rule of law in criminal procedural proof: methodology and practice of application. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 32(3), 275-299. DOI: 10.31359/1993-0909-2025-32-3-275
- [13] Pohoretskyi, M.A. (2025b). Admissibility of evidence in criminal proceedings and procedural integrity: doctrines and practice (comparative legal study). *Bulletin of Criminal Justice*, 1-2, 60-82. DOI: 10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59
- [14] Pohoretskyi, M.A. (2025c). Judicial control in ensuring fair and admissible proof in the criminal process of Ukraine. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3(4), 269-279. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.3.40
- [15] Pohoretskyi, M.A. (2026). Admissibility of evidence in the practice of the Criminal Cassation Court within the Supreme Court: transition from formal legality to procedural integrity. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 33(1), 267-302. DOI: 10.31359/1993-0909-2026-33-1-267
- [16] Rohatynska, N.Z. (2008). Subject of proof in cases closed on non-rehabilitating grounds. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1047>
- [17] Shumylo, M.Ye., & Pohoretskyi, M.A. (2012). Evidence and proof. In *Scientific and Practical Commentary on the Criminal Procedure Code of Ukraine: in 2 vols. Vol. 1* (pp. 247-308). Kharkiv: Pravo.
- [18] Stakhivskiy, S.M. (2005). *Theory and practice of criminal procedural proof*. Kyiv. Retrieved from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/STAXIVSKIY_2005.pdf

- [19] Stankovych, M.I. (2019). Limits of proof in criminal proceedings. *Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from <https://elar.navy.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0b454903-2696-4465-b5b0-62d0b34f16d6/content>
- [20] Starenkyi, O.S. (2014). On defining the concept of limits of proof in criminal proceedings. *Journal of the National University "Ostroh Academy". Series "Law"*, 1(9), 1-12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_17
- [21] Starenkyi, O.S. (2016). Criminal procedural guarantees of defence counsel as a subject of proof in pre-trial investigation: theory and practice. M.A. Pohoretskyi (Ed.). Kyiv: Alerta. Retrieved from <https://jurkniga.ua/contents/kriminalni-procesualni-garantiyi-zakhisnika-yak-subiekta-dokazuvannya-u-dosudovomu-rozsliduvanni-teoriya-ta-praktika.pdf?srsltid=AfmBOooBV-zvymerRBQ0H1luLK5QGd3uO-XuqoQJC3Da40KEdGdGeMuO>
- [22] Stefaniv, N.S. (2022). Admissibility of evidence in criminal proceedings. *Supreme Court*. Retrieved from <https://supreme.court.gov.ua>
- [23] Vapniarchuk, V.V. (2013a). General characteristics of legal presumptions and their significance for criminal procedural proof. *Lawyer of Ukraine*, 3(24), 62-68. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_3_12
- [24] Vapniarchuk, V.V. (2013b). General characteristics of the subject of criminal procedural proof. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(74), 238-248. Retrieved from <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-napnu-3-2013r/zagalna-kharakteristika-predmeta-kriminalno-protsesualnogo-dokazuvannya>
- [25] Vapniarchuk, V.V. (2017). Theory and practice of criminal procedural proof. Kharkiv: Yurait. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13425>

Список використаних джерел

- [1] Алексійчук О. М. Предмет доказування у кримінальних справах про вбивства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 18 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/17033>
- [2] Бабанли Р. Ш., Сіроткіна М. В. Доведеність вини поза розумним сумнівом у кримінальному процесі України: особливості розуміння та правозастосування. *Адвокат*. 2013. № 10. С. 19–21.
- [3] Бондаренко О. О. Предмет доказування у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 196–201. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.3.30
- [4] Кікінчук В. В. Система засобів доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 86 (5). С. 66–71. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.5.9
- [5] Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 4. С. 293–303. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-293
- [6] Лисаченко Є. І. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб кримінального процесуального доказування : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2021. 210 с. URL: <https://elar.navy.edu.ua/jsui/handle/123456789/18799>
- [7] Нор В. Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. № 2. С. 15–24. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10nvtdpr.pdf>
- [8] Одінцов О. І. Роль предмета доказування в кримінальному провадженні. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2017 : зб. наук. пр. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 172–175. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17216>*
- [9] Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8490>
- [10] Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/707>
- [11] Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/525/479>
- [12] Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: 10.31359/1993-0909-2025-32-3-275
- [13] Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 60–82. DOI: 10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59

- [14] Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 4. С. 269–279. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.3.40
- [15] Погорецький М. А. Допустимість доказів у практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду: перехід від формальної законності до процесуальної доброчесності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33. № 1. С. 267–302. DOI: 10.31359/1993-0909-2026-33-1-267
- [16] Рогатинська Н. З. Предмет доказування у справах, що закриваються провадженням за nereабілітуючими підставами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 202 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1047>
- [17] Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. *Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар* : у 2 т. Харків : Право, 2012. Т. 1. С. 266–273.
- [18] Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/STAXIVSKIY_2005.pdf
- [19] Станкович М. І. Межі доказування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 246 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0b454903-2696-4465-b5b0-62d0b34f16d6/content>
- [20] Старенький О. С. Щодо визначення поняття меж доказування в кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 1 (9). С. 1–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_17
- [21] Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalni-procesualni-garantiyi-zakhisnika-yak-subiekta-dokazuvannya-u-dosudovomu-rozsliduvanni-teoriya-ta-praktika.pdf?srlid=AfmBOooBV-zvymmerRBQ0H1uLK5QGd3uO-XuqoQJC3Da40KEdGdGeMuO>
- [22] Стефанів Н. С. Допустимість доказів у кримінальному провадженні : презентація. *Верховний Суд*. 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua>
- [23] Вапнярчук В. В. Загальна характеристика правових презумпцій та їх значення для кримінального процесуального доказування. *Юрист України*. 2013. Вип. 3 (24). С. 62–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2013_3_12
- [24] Вапнярчук В. В. Загальна характеристика предмета кримінально-процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 238–248. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-napnru-3-2013r/zagalna-kharakteristika-predmeta-kriminalno-protsesualnogo-dokazuvannya>
- [25] Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13425>

POHORETSKYI Mykola

Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, First Vice-Rector of Taras Shevchenko National University of Kyiv
01601, 64/13 Volodymyrska St., Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0936-0929>

The Subject of Proof in Criminal Proceedings: from the Statutory List of Circumstances to an Individualised Evidentiary Model

Abstract. The article substantiates an understanding of the subject matter of proof as a system-forming category of criminal procedural proof that is not limited to the statutory list of circumstances provided for in Article 91 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. This list constitutes the general statutory framework of the subject matter of proof, which may be supplemented by special provisions and requires individualisation in accordance with the criminal-law classification of the act, the factual circumstances of the case, the parties' positions, and the type of procedural decision to be taken. A distinction is drawn between the object of evidentiary cognition (the object of proof), the subject matter of proof, procedural sources, and evidence. The object of evidentiary cognition is defined as the factual reality associated with the event and its material, digital, documentary, and mental representations. The subject matter of proof is regarded as a normatively and procedurally determined system of legally relevant circumstances, characteristics, and interrelationships

of that reality which must be established or refuted for the purpose of adopting the relevant procedural decision. The article proposes defining the evidentiary model of criminal proceedings as a dynamic system, open to alternative versions, of interrelationships among the circumstances comprising the subject matter of proof, legal-classification hypotheses, the parties' positions, ultimate, intermediate, and auxiliary facts, evidence and its procedural sources, lawful means of obtaining and verifying evidence, the allocation of the burden of proof, the applicable standard of proof, and the degree to which each circumstance has been substantiated. A two-dimensional specification of the subject matter of proof is substantiated: according to the degree of substantive individualisation and according to its procedural purpose. A distinction is made between the prosecution model, the alternative evidentiary model of the defence, and the judicial analytical model. It is emphasised that the subject matter of proof serves as the primary benchmark for determining the relevance of evidence, whereas admissibility constitutes an independent legal filter. The practical significance of the proposed approach lies in the possibility of using an analytical proof matrix to plan evidentiary activities, verify their completeness, and provide reasons for procedural decisions in compliance with the presumption of innocence, the adversarial principle, the right to defence, proportionality, and procedural integrity.

Keywords: subject matter of proof; object of proof; criminal procedural proof; evidentiary model of criminal proceedings; scope of proof; relevance of evidence; admissibility of evidence; sufficiency of evidence; operational-search activities; counterintelligence activities; pre-trial investigation; court proceedings; procedural integrity.